

UJEDINJENE NACIJE

Ekonomski i socijalni savet

Distr.
GENERALNO
CEP/AC.13/2005/3/Rev.1
23.3.2005.
ENGLISKI/FRANCUSKI/RUSKI

EKONOMSKA KOMISIJA ZA EVROPU

KOMISIJA ZA PROGRAMSKU POLITIKU U OBLASTI ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE

Sastanak na visokom nivou ministara zaštite životne sredine i obrazovanja
(Vilnius, 17-18.mart 2005.godine)
(5. i 6. tačka dnevnog reda)

UNECE STRATEGIJA OBRAZOVANJA ZA ODRŽIVI RAZVOJ usvojena na Sastanku na visokom nivou

Vizija

Naša vizija budućnosti odnosi se na region koja objedinjuje uobičajene vrednosti solidarnosti, jednakosti i uzajamnog poštovanja među ljudima, državama i generacijama. To je region koji karakteriše održivi razvoj, uključujući ekonomsku snagu, pravdu, socijalnu koheziju, zaštitu životne sredine i održivo upravljanje prirodnim resursima, sve u cilju zadovoljavanja potreba današnje generacije, a bez ugrožavanja mogućnosti za zadovoljenjem potreba budućih generacija.¹ Obrazovanje, osim toga što je i ljudsko pravo,² jeste preduslov za postizanje održivog razvoja i važno oruđe za dobro upravljanje, donošenje odluka i promociju demokratije. Stoga obrazovanje za održivi razvoj može pomoći da se naše vizije pretoče u stvarnost. Ovo obrazovanje poboljšava i jača kapacitet pojedinaca, grupa, zajednica, organizacija i država u prosuđivanju i prilikom izbora u korist održivog razvoja. Ono može pokrenuti ljudsku svest i tim činom omogućiti ljudima da naš svet učine sigurnijim, zdravijim i prosperitetnijim, i time unaprediti kvalitet življenja. Obrazovanje za održivi razvoj može rezultirati značajnim napretkom u razmišljanju kao i povećanjem nivoa svesti i sposobnosti, na način kojim bi se omogućilo istraživanje novih vizija i koncepata, kao i razvoj novih metoda i oruđa.

---

¹ Pogledati izdanje „Naša zajednička budućnost“, 1987; Svetska komisija za zaštitu životne sredine i razvoj.

² Pogledati Izjavu o obrazovanju za održivi razvoj; V Ministarska konferencija „Životna sredina za Evropu“, Kijev, 2003.

Uvod

1. Osnove za izradu strategije nalaze se u Izjavi koju su usvojili ministri zaštite životne sredine UNECE regiona na petoj konferenciji «Životna sredina za Evropu» u Kijevu, maja 2003. godine. Strategija obrazovanja za održivi razvoj UNECE (Strategija) je pripremljena na osnovu iskustava država iz regiona ali i na osnovu svetskih iskustava. Takođe, njene odredbe su usklađene sa Okvirnim smernicama za implementaciju Dekade obrazovanja za održivi razvoj UN (Dekada obrazovanja za OR), koju je pokrenuo UNESCO. U skladu s tim, strategija treba da se upotrebi kao osnova za regionalno sprovođenje Dekade obrazovanja za OR, ali i kao sredstvo za implementaciju rezultata Svetskog samita o održivom razvoju iz Johaneshuga.
2. Strategija je pripremljena kroz učesnički proces koji je uključio sve relevantne zainteresovane strane iz država UNECE regiona: predstavnike vlada, nevladinih organizacija, obrazovnih institucija, međunarodnih organizacija i druge.
3. Ova Strategija treba da olakša uvođenje koncepta obrazovanja za održivi razvoj kao i njegovu promociju u okviru UNECE regiona, i da na taj način doprinese ostvarivanju zajedničke vizije.
4. UNECE region sačinjen je od država sa veoma bogatim kulturnim diverzitetom kao i sa različitim socio-ekonomskim i političkim okolnostima. Primena koncepta održivog razvoja zavisi u velikoj meri od promena u načinu življenja i tokova proizvodnje i potrošnje, uz istovremeno poštovanje potreba onih država u kojima je smanjenje siromaštva još uvek glavni problem.
5. U državama UNECE regiona postoje preduslovi ali i izražena potreba za sprovođenjem Strategije. Većina ovih država ima kvalifikovane nastavnike, obezbeđen pristup obrazovanju za sve kategorije stanovništva, obavezno i dostupno osnovno obrazovanje, razvijen naučno-istraživački potencijal kao i adekvatno učešće civilnog sektora. Međutim, potrebne su izvesne promene kako bi se obezbedili adekvatni uslovi za implementaciju obrazovanja za održivi razvoj na što efektivniji način. Između ostalog, obrazovni sistem treba da se unapredi u cilju obezbeđivanja uslova neophodnih za primenu interdisciplinarnog koncepta obrazovanja za održivi razvoj. Pored toga, treba da bude omogućeno veće učešće civilnog sektora. Takođe, potrebno je obezbediti institucionalnu i materijalnu podršku za uvođenje ovog vida obrazovanja.

I – CILJEVI

Glavni cilj Strategije jeste da motiviše i podrži države članice UNECE regiona da rade na razvoju obrazovanja za održivi razvoj i na integraciji ovog vida obrazovanja u formalni obrazovni sistem, kroz sve relevantne predmete, kao i kroz neformalne vidove obrazovanja. Na ovaj način, građani će steći adekvatna znanja i veštine u oblasti održivog razvoja, koji će im pomoći u unapređivanju kvaliteta življenja u skladu sa prirodom, uz uvažavanje svih društvenih vrednosti, jednakosti polova i kulturnih različitosti.

Pojedinačni ciljevi ove Strategije, koji treba da doprinesu postizanju jedinstvenog glavnog cilja su:

- a) Obezbeđivanje uslova političke, regulatorne i operativne podrške procesu obrazovanja za održivi razvoj;
- b) Rad na promovisanju održivog razvoja kroz formalne i neformalne oblike učenja;

- v) Obezbeđivanje obuke o održivom razvoju za nastavnike;
- g) Obezbeđivanje adekvatnih sredstava i radnih materijala koji mogu da doprinesu obrazovanju za održivi razvoj;
- d) Rad na razvoju istraživanja u oblasti obrazovanja za održivi razvoj;

II – SADRŽAJ I OPSEG

Strategiju su, javnim glasanjem, usvojile zainteresovane države UNECE regiona. Države izvan navedenog regiona takođe mogu da se pridruže procesu njene implementacije.

Strategija sadrži smernice koje treba da posluže vladama prilikom kreiranja sektorske politike i procedura koje će doprineti integraciji održivog razvoja u proces obrazovanja i vaspitanja, uz puno učešće nastavnog kadra i drugih zainteresovanih strana. Budući da, prilikom implementacije obrazovanja za održivi razvoj treba uzeti u obzir lokalne, nacionalne i regionalne specifičnosti, ovaj vid obrazovanja može da varira u smislu zastupljenosti pojedinačnih aspekata održivog razvoja. Ova Strategija služi kao fleksibilni okvir za implementaciju za države UNECE regiona, koji istovremeno uvažava prioritete i inicijative specifične za svaku od država članica.

Strategija podržava međusektorsku saradnju i učešće svih zainteresovanih strana.

Strategija sadrži i osnovne odredbe dokumenta «Okvir aktivnosti iz Dakara (UNESCO, 2000. godine): Obrazovanje za sve – ispunjavanje naših zajedničkih obaveza».

Takođe, Strategija služi kao podrška u ispunjavanju odredbi različitih međunarodnih obaveza koje se odnose na komunikaciju, obrazovanje, učešće javnosti i podizanje svesti. Ona služi i za realizaciju principa 10 Rio deklaracije o životnoj sredini i razvoju, odredbi Arhuske konvencije, Milenijumskih ciljeva razvoja i UNESCO dokumenta «Kvalitetno obrazovanje» (iz 2003. godine), a sve to uz promovisanje transparentnosti, uključivanje zainteresovanih strana u proces donošenja odluka, kao i delegiranje ovlašćenja.

III – PRINCIPI

Postoji potreba za razmatranjem mogućnosti za usavršavanjem značenja pojma održivog razvoja. Razvoj održivog društva bi stoga trebalo posmatrati kao stalni proces učenja, istraživanja problema i dilema, gde bi se odgovarajući odgovori i rešenja mogli menjati u skladu sa povećanjem našeg iskustva. Nastavni ciljevi obrazovanja za održivi razvoj treba da obuhvate znanje, veštine, razumevanje, stavove i vrednosti.

Obrazovanje za održivi razvoj se još uvek razvija kao obiman i sveobuhvatan koncept, objedinjavajući međusobno povezana ekološka, ekonomska i socijalna pitanja. Ono proširuje koncept obrazovanja o životnoj sredini. Obrazovanje za održivi razvoj takođe obuhvata raznorodne elemente razvoja i drugih ciljnih oblika obrazovanja. Stoga, obrazovanje u oblasti zaštite životne sredine treba razvijati i

komplementirati sa drugim oblastima obrazovanja da bi se dobio jedan integrativni pristup koji bi vodio ka obrazovanju za održivi razvoj.

Ključne teme održivog razvoja, između ostalog, obuhvataju i druga pitanja, kao što su pitanja smanjenja siromaštva, građanskog društva, mira, etike, odgovornosti u lokalnom i globalnom kontekstu, demokratije i upravljanja, pravde, bezbednosti, ljudskih prava, zdravstva, jednakosti polova, kulturne raznolikosti, ruralnog i urbanog razvoja, privrede, proizvodne i potrošačke šeme, zajedničke odgovornosti, zaštite životne sredine, upravljanja prirodnim resursima i biološke i predeone raznolikosti³. Obrada tako raznorodnih tema u obrazovanju za održivi razvoj zahteva holistički pristup⁴.

U implementaciji obrazovanja za održivi razvoj, potrebno je obraditi sledeće oblasti: a) poboljšanje osnovnog obrazovanja, b) preusmeravanje obrazovanja ka održivom razvoju, c) podizanje javne svesti i d) promocija različitih vidova obuke⁵.

Obrazovanje za održivi razvoj treba da podstakne poštovanje različitih kultura i da objedini doprinose istih. Potrebno je prepoznati i priznati ulogu starosedelačkog stanovništva, koje bi trebalo da postane partner u procesu izrade obrazovnih programa. Treba vrednovati i očuvati tradicionalno znanje kao sastavni deo obrazovanja za održivi razvoj.

Učenike na svim nivoima treba ohrabriti da koriste sistematično, kritičko i kreativno razmišljanje kako u lokalnom, tako i u globalnom kontekstu; to su preduslovi za delovanje u pravcu održivog razvoja.⁶

Obrazovanje za održivi razvoj je dugotrajan proces, koji započinje u ranom detinjstvu i nastavlja se kroz više i obrazovanje za odrasle, a čak prevazilazi i granice zvaničnog obrazovanja. Životni stil i stavovi se kao vrednosti ustanovljavaju još od malih nogu, te je uloga obrazovanja od posebnog značaja za decu. Kako se učenje prostire kroz razne uloge koje preuzimamo tokom života, obrazovanje za održivi razvoj treba posmatrati kao „životni“ proces. Ono treba da prožima nastavne programe na svim nivoima, uključujući i stručno obrazovanje, obuku nastavnog osoblja, kao i produženo obrazovanje stručnjaka i donosilaca odluka.

Više obrazovanje treba značajnije da doprinese obrazovanju za održivi razvoj prilikom razvijanja znanja i stručnosti.

Obrazovanje za održivi razvoj treba da uzme u obzir i razne lokalne, nacionalne i regionalne okolnosti, kao i globalni kontekst, pokušavajući da uspostavi ravnotežu između globalnih i lokalnih interesa.

Takođe, obrazovanje za održivi razvoj treba da doprinese razvoju ruralnih i urbanih oblasti kroz povećanje pristupa obrazovanju i kroz poboljšanje kvaliteta obrazovanja. Ovo bi bilo od naročitog značaja za ljude koji žive u ruralnim područjima.

Obrada etičke dimenzije, uključujući i pitanje jednakosti, solidarnosti i međusobne zavisnosti sadašnje generacije i među generacijama, kao i odnos između ljudi i prirode i između bogatih i siromašnih, jeste srž održivog razvoja, a samim tim, i od vitalnog je značaja za obrazovanje za održivi razvoj.

---

³ Takođe pogledati Okvir nacrta šeme implementacije za Deceniju obrazovanja za održivi razvoj, UNESCO, 2003.

⁴ Takođe pogledati Izjavu o obrazovanju za održivi razvoj.

⁵ Pogledati Agendu 21.

⁶ Takođe pogledati Izjavu o obrazovanju za održivi razvoj.

Odgovornost predstavlja neodvojivi deo etike i postaje praktični pojam u obrazovanju za održivi razvoj.

Formalno obrazovanje za održivi razvoj treba da bude protkano životnim i radnim iskustvom koje se stiže izvan učionice. Nastavno osoblje⁷, uključeno u obrazovanje za održivi razvoj, igra važnu ulogu u sprovođenju ovog procesa i u ohrabrivanju dijaloga između učenika, vlasti i građanskog društva⁸. Na taj način, obrazovanje za održivi razvoj predstavlja mogućnost kojom bi obrazovanje prevazišlo izolaciju u odnosu na društvo.

Obrazovanje za održivi razvoj uključuje inicijative za razvoj kulture uzajamnog poštovanja u komunikaciji i donošenju odluka, pomerajući težište od pukog prenošenja informacija prema omogućavanju učenja uz učešće⁹. Stoga bi, zbog svog doprinosa interaktivnoj i integrisanoj programskoj politici i procesu odlučivanja, obrazovanje za održivi razvoj trebalo biti široko uvaženo. Treba razmotriti ulogu ovog obrazovanja u razvoju i poboljšanju participatorne demokratije¹⁰, a naročito kao doprinos rešavanju konfliktnih situacija u društvu i postizanju pravde, kao i kroz lokalnu Agendu 21.

Obrazovanje za održivi razvoj iziskuje saradnju i partnerstvo više zainteresovanih strana. U glavne aktere spadaju vlade i lokalne vlasti, privatni sektor, industrija, transport i poljoprivreda, trgovina i sindikati, mediji, nevladine organizacije, razne zajednice, lokalno stanovništvo i međunarodne organizacije.

Obrazovanje za održivi razvoj treba da promoviše odredbe multilateralnih sporazuma iz oblasti zaštite životne sredine, kao i odredbe relevantnih međunarodnih sporazuma koji su u vezi sa održivim razvojem.

IV – OBRAZOVNE IMPLIKACIJE

Obrazovanje za održivi razvoj zahteva odvratanje od puke usmerenosti ka obezbeđivanju znanja za bavljenje problemima i za identifikaciju mogućih rešenja. Stoga bi obrazovanje održalo svoju tradicionalnu usmerenost na pojedinca i njegove interese, a u isto vreme bi otvorilo vrata više- i unutar-disciplinarnom razmatranju stvarnih životnih situacija. Ovo bi moglo izvršiti uticaj na strukturu obrazovnih programa i na nastavne metode, zahtevajući od obrazovnog osoblja da prestanu biti samo prenosioci, a od učenika da prestanu biti samo primaoci znanja. Umesto toga, i jedni i drugi treba da formiraju tim.

Zvanične obrazovne institucije igraju važnu ulogu u razvoju kapaciteta još od „malih nogu“, prenoseći znanje i utičući na stavove i ponašanje. Važno je osigurati da svi učenici steknu odgovarajuća znanja o održivom razvoju i da postanu svesni uticaja odluka koje ne podržavaju održivi razvoj. Obrazovna institucija kao celina, uključujući učenike, nastavnike, upravnike i drugo osoblje, kao i roditelje, treba da prati principe održivog razvoja.

---

⁷ Nastavno osoblje su nastavnici, predavači, treneri i druga profesionalna lica sa zadatkom da obrazuju, kao i dobrovoljne vođe u obrazovanju.

⁸ Takođe pogledati Izjavu o obrazovanju za održivi razvoj.

⁹ Deklaracija iz Soluna; Solun, Grčka 1997. Neke zemlje za „učenje uz učešće“ koriste termin „društveno učenje“.

¹⁰ Agenda 21.

Važno je podržati neformalne i vanškolske aktivnosti u oblasti obrazovanja za održivi razvoj, jer su one izuzetno važan dodatak zvaničnom obrazovanju, a ponajviše u obrazovanju odraslih. Neformalno obrazovanje za održivi razvoj ima posebnu ulogu jer je često upućenije na učenika, jer je participatorno i osigurava učenje tokom celog života. Neformalno obrazovanje na radnom mestu doprinosi važnosti kako poslodavaca, tako i zaposlenih. Zbog toga bi trebalo prepoznati i ohrabriti saradnju među različitim akterima uključenim u sve oblike obrazovanja za održivi razvoj.

Od izuzetnog značaja za uspeh ovog obrazovanja je i odgovarajuća početna obuka i reobuka nastavnog osoblja, kojem treba pružiti i mogućnost razmene iskustava. Podizanjem svesti i znanja o održivom razvoju, a naročito o aspektima održivog razvoja u svojim oblastima delovanja, nastavno osoblje postaje efektivnije i vođeno je primerima. Obuka bi takođe trebalo da bude tesno povezana sa relevantnim nalazima istraživanja u oblasti održivog razvoja.

Predavanje i učenje o održivom razvoju se u velikoj meri poboljšava sadržajem, kvalitetom i raspoloživošću radnih obrazovnih materijala. Međutim, takvi materijali nisu dostupni u svim zemljama. To predstavlja problem za celokupni sektor formalnog, kao i neformalnog i vanškolskog obrazovanja. Zbog toga bi značajne napore trebalo posvetiti razvoju i reprodukciji pomenutih materijala. Potrebno je ohrabrivati povezanost radnih obrazovnih materijala u različitim vidovima formalnog i neformalnog obrazovanja, a izazov predstavlja i obezbeđivanje relevantnosti istih za održivi razvoj, kao i lokalne uslove sredine.

Da bi bilo efektivno, obrazovanje za održivi razvoj treba da:

- a. Bude usmereno u dva pravca: (i) kroz integraciju tema obrazovanja za održivi razvoj kroz sve relevantne predmete, programe i kurseve; i (ii) kroz obezbeđivanje specifičnih predmetnih programa i kurseva;
- b. Bude usmereno na omogućavanje značajnih obrazovnih iskustava koja podržavaju održivo ponašanje, time obuhvatajući obrazovne institucije, radna mesta, porodicu i zajednicu;
- c. Povećava saradnju i partnerstvo među članovima obrazovne zajednice i drugih zainteresovanih strana. Dalje uključenje privatnog sektora i industrije u obrazovne procese će biti od pomoći u smislu brzog tehnološkog napretka i promene radnih uslova. Obrazovne aktivnosti, u tesnoj vezi sa društvom, će doprineti da učenici steknu praktična iskustva;
- d. Omogući uvid u globalne, regionalne, nacionalne i lokalne probleme iz oblasti životne sredine, objašnjavajući ih putem pristupa „životni ciklus“, usmeravajući se ne samo na ekološki uticaj, već i na ekonomske i socijalne implikacije, obraćajući pažnju kako na prirodom stvorenu životnu sredinu, tako i na onu oblikovanu ljudskim delovanjem;
- e. Koristi široku lepezu participatornih, procesno i ka rešenju orijentisanih nastavnih metoda, koje bi bile prilagođene učeniku. Osim tradicionalnih, ove metode bi trebalo da obuhvate, između ostalog, diskusije, konceptijsko i percepcijsko kartiranje, filozofske upite, razjašnjenje vrednosti, simulacije, scenarije, modeliranje, oponašanje situacije kroz glumu, igre, informacionu i komunikacionu tehnologiju, ankete, studije slučaja, ekskurzije i nastavu u prirodi, projekte kojima bi upravljali učenici, analize dobre prakse, iskustva sa radnog mesta i rešavanje problema;

- f. Ima podršku u vidu relevantnih obrazovnih materijala, kao napr. metodološke, pedagoške i didaktičke publikacije, knjige, vizuelna sredstva, brošure, studije slučaja i dobre prakse, elektronske, audio i video resurse.

Vlade bi trebalo da podrže neformalno i vanškolsko obrazovanje jer su dobro informisani građani i potrošači, kroz svoj izbor i delovanje, uključujući i Agendu 21, od izuzetnog značaja u donošenju mera održivosti.

Neformalno i vanškolsko učenje, uključujući i programe za podizanje javne svesti, treba da bude usmereno na obezbeđenje boljeg razumevanja povezanosti između socijalnih, ekonomskih i ekoloških problema u lokalnom i globalnom kontekstu, uz uzimanje u obzir i vremenske perspektive. Zajednice, porodice, mediji i nevladine organizacije su važni akteri u podizanju javne svesti u oblasti održivog razvoja.

Nevladine organizacije su značajna tela u pružanju obrazovnih usluga, bilo u neformalnom ili vanškolskom obrazovanju, u mogućnosti su da sprovedu procese građanskog osposobljavanja, kao i da integrišu i transformišu naučno znanje i činjenice u lako razumljive informacije. Njihovu ulogu, kao posrednika između vlada i javnosti, treba priznati, promovisati i podržavati. Partnerstvo između nevladinih organizacija, vlada i privatnog sektora bi u značajnoj meri doprinelo vrednosti obrazovanja za održivi razvoj.

Mediji su moćna sila u upravljanju potrošačkim izborima i životnim stilom, naročito kod dece i mladih. Mobilizacija njihovog znanja i distribucionih kanala za prenos pouzdane informacije i ključnih poruka o obrazovanju za održivi razvoj predstavlja svojevrsan izazov.

Svi sektori radne snage mogu dati svoj doprinos nacionalnoj, regionalnoj i globalnoj održivosti. Razvoj specijalizovanih programa obuke koji bi urodili stvaranjem profesionalaca i donosilaca odluka koji bi posedovali znanje i veštinu da doprinesu održivom razvoju već je identifikovan kao izuzetno važna komponenta obrazovanja za održivi razvoj.¹¹

Zbog svega toga, vokaciono i stalno obrazovanje i usavršavanje igra veoma važnu ulogu i stoga ga je potrebno ponuditi svim donosiocima odluka i profesionalcima, a naročito onima čija je uloga planiranje i upravljanje. Ono treba da bude usmereno na izgradnju znanja i svesti o održivom razvoju. Stalno obrazovanje ima dve osnovne oblasti delovanja: (a) nadogradnju znanja i veština; i (b) pružanje novih saznanja neophodnih u raznim zanimanjima i različitim situacijama. Stalno obrazovanje je jedno od oblasti koje bi trebalo da iskoristi saradnju između obrazovnog sektora, zainteresovanih strana i zajednice kao celine.

Programi obuke treba da se okrenu ka ključnim temama o održivom razvoju, ali da u isto vreme uzmu u obzir potrebe različitih zanimanja i relevantnost tih tema u delokrugu tih zanimanja. Posebnu pažnju treba posvetiti predmetima povezanim sa primarnom odgovornošću profesije i njenog ekonomskog, socijalnog i ekološkog uticaja.

Da bi obrazovanje za održivi razvoj postalo deo agende u promeni ka održivijem društvu, samo obrazovanje mora postati predmet promene. Treba ohrabrivati istraživanja koja bi mogla doprineti obrazovanju za održivi razvoj. Postoji potreba za povećanjem saradnje i partnerstva između

---

¹¹ Pogledati Okvir nacrta implementacione šeme u Deceniji razvoja obrazovanja za održivi razvoj.

zainteresovanih strana tokom istraživačkog i razvojnog rada, počev od identifikacije problema do rada sa novim saznanjima, koje treba objaviti i staviti u upotrebu. Rezultate istraživačkih i razvojnih zalaganja treba deliti i razmenjivati sa akterima na lokalnom, regionalnom i globalnom nivou, i treba ih ugraditi u različite delove obrazovnog sistema, iskustva i prakse.

V – OKVIR ZA IMPLEMENTACIJU

1. Implementacija na nacionalnom/državnom nivou

Svaka država je odgovorna za implementaciju ove Strategije. Uključenje perspektive održivog razvoja kroz obrazovanje i jaku političku podršku postaće neophodno na svim nivoima upravljanja. U tom smislu, preporučuje se da sve države ovu Strategiju prevedu na svoje nacionalne jezike, i prema potrebi, na jezike manjina, da istu distribuiraju relevantnim organima i da odrede fokusne tačke.

Efektivna implementacija ove Strategije zahteva da se njene odredbe integrišu u strategije planiranja, investicija i upravljanja na nivou države i lokalne uprave, u sve nivoe obrazovanja i u sve obrazovne institucije i organizacije, a u isto vreme, implementaciju treba uskladiti sa drugim relevantnim državnim, bilateralnim i multilateralnim inicijativama, i iste treba iskoristiti. Pravne, ekonomske i instrumente komunikacije treba prilagoditi okolnostima u državi. Stoga bi države, shodno svojim potrebama, implementirale odredbe u vezi sa svojim zakonodavnim, programskim i operativnim okvirima.

Države bi trebalo da identifikuju postojeće obaveze u smislu komunikacije, obrazovanja, javnog učešća i podizanja svesti iz međunarodnih ekoloških i ostalih relevantnih sporazuma, da bi se na iste, kroz obrazovanje za održivi razvoj, na dosledan način osvrnuli.

Sektor obrazovanja se u različitim zemljama sastoji od velikog broja učesnika sa različitim regulatornim sistemima upravljanja. On je takođe prilagođen ljudima različitih starosnih doba i različitih položaja u društvu. Predstavljaće izazov osvrnuti se na i implementirati neophodnu reformu u izradi programske politike i operativnog okvira obrazovnog sektora na osnovu poverenja, inkluzivnosti i subsidijarnosti, kao i ohrabriti samo-procenu. U implementaciji ove Strategije veoma je važno da lica odgovorna za formalno, neformalno i vanškolsko obrazovanje sarađuju sa ostalim državnim organima.

Saradnju i podelu odgovornosti i vođstva među svim relevantnim državnim organima treba priznati kao značajan mehanizam za dobro upravljanje, i iste treba ojačati. Naročito treba da sarađuju ministarstva prosvete i zaštite životne sredine, koja treba da preuzmu vođstvo u iniciranju i ohrabivanju dalje integracije interesa održivog razvoja u programsku politiku zvaničnog obrazovanja, zatim u nastavne programe na svim nivoima, a pomenuta ministarstva treba i da izvrše procenu implementacije ove Strategije. Međutim, zahteva se tesna i efektivna saradnje sa ostalim javnim organima, kao i sa zainteresovanim stranama, a naročito sa institucijama nadležnim za ekonomska pitanja.

Postoji potreba za koordinacionim mehanizmima implementacije Strategije na državnom nivou, kao i za razmenom informacija i stimulisanjem partnerstva među različitim učesnicima¹². Jedna od mogućih opcija je uspostavljanje „nacionalne platforme o obrazovanju za održivi razvoj“, pod okriljem Saveta za održivi razvoj ili drugih relevantnih tela, uz okupljanje stručnjaka iz različitih sektora.

---

¹² Neke zemlje su uvele pristup „upravljanja znanjem“.

Nacionalni¹³ (državni) implementacioni planovi treba da posluže kao osnovni element implementacije. Države treba da odluče koje telo će biti zaduženo za izradu nacrtu nacionalnog implementacionog plana.

Nacionalni implementacioni plan treba razviti kroz participatorni pristup. Stoga je potrebno uključiti sve relevantne zainteresovane strane. Takođe, treba uzeti u razmatranje aktuelnu situaciju u zemlji. Prihvatajući da zemlje mogu izraziti želju da postave svoje prioritete i rasporede implementaciju u skladu sa svojim potrebama, programskom politikom i programima, odredbe ovog poglavlja služiće kao vodilja u njihovom radu. Nacionalni implementacioni planovi treba da budu usmereni na ciljeve, aktivnosti, mere, privremene rasporede, sredstva implementacije i instrumente procene.

2. Oblasti delovanja

Osigurati da programski, regulatorni i operativni okviri podrže promociju obrazovanja za održivi razvoj

Obrazovanje za održivi razvoj treba uključiti u programske, zakonodavne i operativne okvire i nastavni program, gde ih treba i, na različite načine, podržati. Za postizanje pomenutog, ključne radnje mogle bi biti sledeće: usvajanje okvira obrazovanja za održivi razvoj za sve nivoe obrazovanja; stimulisanje razvoja međuministarske saradnje, kao i saradnje među različitim zainteresovanim stranama, uključujući i uspostavljanje konsultativnih mehanizama, shodno situaciji i potrebama; integrisanje principa održivog razvoja u nastavne programe i specijalne kurseve na svim nivoima višeg obrazovanja, naročito u početnoj obuci za nastavnike; poboljšanje upravljanja obrazovnim objektima u smeru održivog razvoja i jačanje veze između prirodnih, ekonomskih, političkih i društvenih nauka na interdisciplinarnim, multidisciplinarnim i specijalističkim studijama. Interdisciplinarne i specijalističke studije treba na odgovarajući način uravnotežiti.

Promovisanje održivog razvoja kroz formalno, neformalno i vanškolsko obrazovanje

Potrebno je podsticati podizanje javne svesti o održivom razvoju, kako kroz institucije formalnog obrazovanja, tako i kroz zajednicu, porodicu, medije i nevladine organizacije.

Treba stalno poboljšavati stručne veštine i znanja o održivom razvoju i samim tim, održivi razvoj postajace deo životnog učenja pojedinaca, uključujući i one pojedince zaposlene u sektorima kao što je javna administracija, privatni sektor, industrija, transport i poljoprivreda. Razvoj novih znanja i potreba za uvođenjem novih veština da bi se konceptu održivog razvoja dao specifičniji smisao, i dalje će predstavljati stalnu potrebu jer se mnoge stručne oblasti konstantno razvijaju.

Da bi se postiglo pomenuto, ključne radnje bi mogle biti sledeće: ponuditi mogućnost učenja u vezi sa održivim razvojem u okviru stalnog obrazovanja stručnjaka, što uključuje ljude iz planiranja, upravljanja i medija; ohrabriti i podržavati aktivnosti na podizanju svesti o održivom razvoju, bazirane na principu zajednice; razviti saradnju sa nevladinim organizacijama i podržavati njihove obrazovne aktivnosti; promovisati saradnju između institucija formalnog obrazovanja i neformalnih organizacija,

---

¹³ Za zemlje sa federalnom vladajućom strukturom, sve reference nacionalnih planova se primenjuju na državne i poddržavne planove, prema potrebi.

kao i nezvaničnih aktivnosti; ohrabriti medije da informišu i da otvaraju debate o pitanjima održivog razvoja da bi ista stigla do široke javnosti.

Razvoj stručnosti kod ljudi iz obrazovnog sektora koje treba angažovati za obrazovanje za održivi razvoj

Predavači, vođe i donosioci odluka na svim nivoima obrazovanja treba da unaprede svoje znanje o obrazovanju za održivi razvoj da bi obezbedili odgovarajuća predavanja i podršku. Stoga su neophodna zalaganja za izgradnju stručnosti na svim nivoima kako formalnog, tako i neformalnog obrazovanja.

Da bi se postiglo pomenuto, ključne radnje bi mogle biti: stimulisati razvoj stručnosti kod nastavnog osoblja unutar obrazovnog sistema, što uključuje rad na podizanju svesti vođa o pitanjima održivog razvoja; razviti kriterijume za procenu vrednosti profesionalne stručnosti u obrazovanju za održivi razvoj; uvesti i razviti sisteme upravljanja o održivom razvoju u formalne obrazovne institucije i neformalne obrazovne postavke; uključiti pitanja u vezi sa održivim razvojem u programe obuke i reobuke nastavnog osoblja na svim nivoima obrazovanja; ohrabriti nastavno osoblje na razmenu iskustava, bilo da se radi o formalnom ili neformalnom obrazovanju.

Osigurati raspoloživost odgovarajućih sredstava i obrazovnih materijala za obrazovanje za održivi razvoj

Potrebno je razviti materijale za obrazovanje za održivi razvoj na svim nivoima, kako za opšte, tako i za specijalističke kurseve i samopodučavanje, a ti materijali treba da budu prilagođeni lokalnim uslovima i potrebama.

Da bi se postiglo pomenuto, ključne radnje bi mogle biti sledeće: stimulisati razvoj i izradu materijala za predavače, učenike i istraživače na svim nivoima obrazovanja i obuke, naročito materijala na lokalnim jezicima; ohrabriti razvoj i upotrebu elektronskih, audio, video i multimedijjskih resursa i vizuelne opreme za potrebe učenja i razmene informacija; ubrzati pristup resursima i informacijama relevantnim za obrazovanje za održivi razvoj putem elektronskih sredstava i interneta; osigurati usklađenost između materijala za formalno, neformalno i vanškolsko obrazovanje, razviti relevantne strategije za distribuciju sredstava i obrazovnih materijala.

Promocija istraživanja i razvoja obrazovanja za održivi razvoj

Postoji potreba za istraživačkim i razvojnim aktivnostima u različitim oblastima obrazovanja za održivi razvoj, kao što su efektivne nastavne metode, alati za procenu, formiranje stavova i vrednosti, razvoj škola i institucija i implementacija informativno-komunikacijske tehnologije. Istraživanje o obrazovanju za održivi razvoj treba da obezbedi bazu za razvoj obrazovanja za održivi razvoj.

Rezultate zalaganja za istraživanje i razvoj treba razmeniti sa akterima na lokalnom, regionalnom i globalnom nivou, a iste treba ugraditi u različite delove obrazovnog sistema.

Da bi se postiglo pomenuto, sledeće ključne radnje bi bile moguće: inicijacija i promocija istraživanja i razvoja sledećeg: sadržaja obrazovanja za održivi razvoj i metoda predavanja i učenja; ekonomskih efekata ovog obrazovanja i podsticaja za istim; načina uključenja aspekata održivog razvoja i njihovih lokalnih konteksta u okviru različitih predmeta, pri tom dajući prioritet istraživanju koje bi okupilo raznorodne dimenzije održivog razvoja; indikatora i instrumenata procene obrazovanja za održivi razvoj; i razmene rezultata istraživanja i primera dobre prakse.

3. Međunarodna saradnja

Saradnja u oblasti obrazovanja za održivi razvoj, osim toga što doprinosi jačanju i poboljšanju ovog obrazovanja u zemlji, može pomoći uspostavljanju međusobnog razumevanja, jačanju poverenja i razvojnih aspekata kulturnih vrednosti, time gradeći prijateljske odnose među narodima i narodnostima, doprinoseći miru i blagostanju.

Na regionalnom nivou postoji potreba za pregledom i unapređivanjem implementacije ove Strategije i poboljšanja saradnje u vezi sa obrazovanjem za održivi razvoj. Regionalni proces treba da uzme u obzir druge procese koji se dešavaju u vezi sa UN Dekadom obrazovanja za održivi razvoj, a treba ga posmatrati kao doprinos globalnoj inicijativi za obrazovanje za održivi razvoj.

Ovaj region obiluje iskustvima u smislu međunarodne saradnje u obrazovanju, naročito u visokom obrazovanju. Svoj rad na razvoju multidisciplinarnih oblika obrazovanja u cilju pronalaženja rešenja za probleme u vezi sa održivim razvojem započele su mnogobrojne nacionalne i podregionalne mreže, obrazovne i radne grupe, mreže i udruženja univerziteta, zatim razni programi i partnerstva. Kako na najbolji mogući način iskoristiti njihovo iskustvo i potencijal za promociju obrazovanja za održivi razvoj, pitanje je koje predstavlja svojevrsan izazov. Drugi izazov predstavlja istraživanje problema u vezi sa održivim razvojem, što još uvek ne zauzima istaknut položaj na međunarodnom planu. Takođe, postoji potreba za međunarodnom saradnjom u vezi sa uvođenjem obrazovanja za održivi razvoj u predškolsko i školsko obrazovanje.

Visok prioritet treba pridati regionalnim i podregionalnim forumima koji okupljaju članove obrazovne zajednice, kao što su državni službenici, predavači i istraživači, kao i drugi relevantni akteri koji bi razmenjivali svoje iskustvo i primere dobre prakse o problemima u vezi sa održivim razvojem i obrazovanjem za održivi razvoj.

Kompleksna priroda obrazovanja za održivi razvoj zahteva da, osim obrazovne zajednice i drugi relevantni međunarodni akteri budu pozvani na partnerski rad u cilju implementacije ove Strategije. Ovo je posebno relevantno za međunarodnu saradnju koja za cilj ima poboljšanje znanja i veština u vezi sa održivim razvojem za različite stručnjake i donosioce odluka.

Različita su i iskustva i potrebe u različitim krajevima UNECE regiona. Potrebno je ojačati podregionalnu saradnju. To bi omogućilo rad na problemima koji su od velikog značaja u datom regionu, time pomažući državama da postignu najbolje praktične rezultate.

Zahteva se dalja procena potreba u različitim podregionima. Poseban naglasak treba staviti na zemlje Istočne Evrope, Kavkaza i Centralne Azije (EECCA)¹⁴ i Jugoistočne Evrope u cilju rešavanja njihovih najvažnijih problema u obrazovanju o zaštiti životne sredine i za održivi razvoj. Neki od njihovih problema jesu i nedostatak adekvatnog materijala za nastavu, neefikasno korišćenje kapaciteta visokog obrazovanja i istraživačkih institucija, nedovoljno obučениh predavača i nedovoljno podignuta svest, kao i manjak međuministarske saradnje i saradnje među zainteresovanim stranama u vezi sa obrazovanjem za održivi razvoj. Drugi izazov na koji bi se trebalo usmeriti u Jugoistočnoj Evropi i zemljama EECCA jeste loš kvalitet obrazovanja dece u seoskim područjima i nedostatak finansijskih i

---

¹⁴ Pogledati i Partnerstvo u zaštiti životne sredine u UNECE regionu: Strategija zaštite životne sredine za zemlje istočne Evrope, Kavkaza i Centralne Azije. Strateški okvir; V Ministarska konferencija „Životna sredina za Evropu“, Kijev, 2003.

ljudskih resursa za razvoj obrazovanja za održivi razvoj u tim oblastima. Stoga je u zemljama sa privredom u tranziciji potrebno, kao izuzetno važan problem koji treba da razmatraju vlade, relevantne organizacije i donatori, priznati problem obezbeđenja izgradnje kapaciteta, finansijske pomoći i podrške obrazovanju, istraživačkih i programa podizanja javne svesti o održivom razvoju¹⁵.

Ključne radnje mogle bi biti sledeće: jačati regionalne i podregionalne saveze i mreže za rad na obrazovanju za održivi razvoj i ohrabrivati *twinning* programe, bilateralnu saradnju i partnerstva; shodno potrebama koristiti postojeće međunarodne zakonski obavezujuće instrumente, kao što su Arhuska konvencija i drugi relevantni sporazumi, u cilju podizanja svesti o održivom razvoju; olakšati razmenu dobre prakse i iskustava, sprovesti inovacije i informisati o nacionalnim iskustvima i projektima na razvoju saradnje po pitanju problema u vezi sa obrazovanjem za održivi razvoj, npr. korišćenjem alata informaciono-komunikacijske tehnologije i UNECE web site-a; uključiti obrazovanje za održivi razvoj u relevantne bilateralne i multilateralne programe; ohrabriti učešće nevladinih organizacija i drugih važnijih grupa u međunarodnoj saradnji u vezi sa obrazovanjem za održivi razvoj; podsticati i koordinirati međunarodna događanja za podizanje svesti o održivom razvoju; ohrabriti razmenu informacija.

U cilju obezbeđenja efikasnog regionalnog upravljanja, potrebno je odrediti kontakt osobe za obrazovanje za održivi razvoj u svim UNECE zemljama članicama i u relevantnim međunarodnim organizacijama. Kao telo za praćenje implementacije ove Strategije može se osnovati upravni odbor koji bi se sastojao od predstavnika iz obrazovnog i ekološkog (ili drugog relevantnog) sektora. Proces „Životna sredina za Evropu“ može poslužiti kao platforma partnerstva u regionalnoj saradnji u vezi sa obrazovanjem za održivi razvoj, a UNECE Komisija za programsku politiku u oblasti zaštite životne sredine kao telo za kontrolu napretka u implementaciji Strategije u skladu sa radnim programom Komisije.

Na konferencijama „Životna sredina za Evropu“, ministri bi možda želeli da prodiskutuju napredak u implementaciji Strategije, što bi se vršilo na osnovu nacionalnih i drugih relevantnih izveštaja. U Izveštaje o stanju životne sredine, takođe, može se uneti procena pregledanih zalaganja države u pogledu obrazovanja za održivi razvoj.

4. Uloge i odgovornosti

Vlade bi trebalo da odigraju proaktivnu ulogu u promovisanju i ubrzanju implementacije Strategije u svojim državama. One bi, takođe, trebalo da procenjuju i redovno prate njenu implementaciju na svim nivoima upravljanja.

Lokalni obrazovni organi i institucije zvaničnog obrazovanja se podstiču na preuzimanje odgovornosti za implementaciju relevantnih odredaba Strategije, kao i za praćenje iste.

U cilju definisanja prioriteta i preuzimanja odgovornosti za implementaciju i praćenje Strategije potrebno je pozvati relevantne zainteresovane strane, uključujući i lokalne vlasti, obrazovni i naučni sektor, sektor zdravstva, privatni sektor, industriju, transport i poljoprivredu, trgovinu i sindikate,

---

¹⁵ Takođe pogledati Plan implementacije; Svestki samit o održivom razvoju.

medije, nevladine organizacije, razne zajednice, starosedelačko stanovništvo i međunarodne organizacije.

5. Finansiranje

Važan preduslov za uspeh implementacije Strategije jeste obezbeđenje odgovarajućih finansijskih sredstava. Da bi se tačno izvršila procena troškova mera implementacije neophodnih za postizanje ciljeva Strategije i za povraćaj ove investicije, od izuzetnog je značaja razumevanje vrednosti obrazovanja i uvođenja programske politike i prakse održivog razvoja u društvu. Obrazovanje treba videti kao investiciju koja će se isplatiti u dugoročnom periodu.

U principu, troškove implementacije Strategije treba da snose države, svaka za sebe. Vlade bi stoga trebalo da obezbede raspoloživost adekvatnih resursa. Mnoge od predloženih radnji se mogu ugraditi u tekuće razvojne aktivnosti u obrazovnom sektoru. Neke radnje je lakše izvršiti kroz podregionalne ili regionalne projekte.

Vlade bi trebalo da razmotre korišćenje budžeta i ekonomskih podsticajnih mera za finansiranje obrazovanja za održivi razvoj u svim oblicima obrazovanja, uključujući i uvođenje stipendija za obrazovanje za održivi razvoj i izgradnju kapaciteta u obrazovnim institucijama. Potrebno je uložiti napore za uvođenje komponenti obrazovanja za održivi razvoj u relevantne bilateralne i multilateralne programe. Mogu se oformiti partnerstva koja treba ohrabrivati da traže podršku, što se odnosi i na doprinos u nefinasijskim sredstvima, kako od međunarodnih finansijskih agencija, tako i od privatnog sektora. U prvoj fazi implementacije Strategije finansijska pomoć nekim delovima regiona, naročito EECCA zemljama i zemljama jugoistočne Evrope predstavlja ključnu pomoć za započinjanje procesa.

6. Procena i raspored

U cilju procene implementacije Strategije potrebno je postaviti vremenski okvir i razviti indikatore. Osposobljavanje ljudi da deluju u korist održivog razvoja predstavlja stvar kvaliteta obrazovanja i rezultat njihovog učenja. Uvođenje aspekata održivog razvoja u sve oblike i na sve nivoe obrazovanja je dugotrajan proces, te se stoga ishod može meriti samo u dugom vremenskom periodu.

Implementaciju Strategije treba posmatrati kao stalan proces. Međutim, kao olakšica u proceni napretka, predlažu se tri faze implementacije:

I faza (do 2007): dobra osnova za početak implementacije, predlaže se da svaka država identifikuje trenutne aktivnosti kako bi se mogla uklopiti u dalje sprovođenje Strategije. To bi obuhvatilo pregled postojećih programskih politika, pravnih i operativnih okvira, finansijskih mehanizama i obrazovnih aktivnosti, a takođe bi obuhvatilo i identifikaciju eventualnih prepreka ili praznina. Trebalo bi preduzeti korake ka oporavku u cilju prevazilaženja slabosti i trebalo bi izraditi nacrt plana implementacije. Potrebno je razviti metode procene i indikatore za implementaciju obrazovanja za održivi razvoj, naročito one kvalitativne. Na konferenciji „Životna sredina za Evropu“, ministri mogu pokazati svoju posvećenost Strategiji, pozdraviti postignuća, razmeniti probleme i zabrinutost i izvestiti o napredovanju svojih nacionalnih/državnih strategija.

II faza (do 2010): implementacija bi trebalo da je već u velikoj meri u toku. U tom smislu, države bi trebalo da prekontrolišu napredak načinjen u implementaciji svojih nacionalnih/državnih strategija i da ih, ukoliko je potrebno, prerade.

III faza (do 2015 i dalje): države bi trebalo da su napravile značajan pomak u implementaciji obrazovanja za održivi razvoj.

Za procesno orijentisanu procenu i postavljenje indikatora uspešnosti Strategije, potrebno je razmotriti niz pitanja. Tu ubrajamo sledeće uzorke: identifikacija lidera i koordinatora za vođenje Strategije; okvire programske politike, zatim zakonske i operativne okvire za podršku Strategiji; okvir za saradnju unutar vlade i saradnju i partnerstvo raznih zainteresovanih strana; važnost zvaničnog nastavnog programa; početna i kontinuirana obuka o pitanjima održivog razvoja, naročito za nastavno osoblje; alati i materijali potrebni za obrazovanje za održivi razvoj; istraživanje i razvoj u oblasti obrazovanja za održivi razvoj; razvoj neformalnog i vanškolskog obrazovanja; uključivanje medija i uticaj na učenike.

Napomena

Za dalje informisanje, na raspolaganju su dva propratna dokumenta: jedan je o prošlim i sadašnjim međunarodnim procesima u obrazovanju za održivi razvoj (CEP/AC.13/2004/8/Add.1), a drugi služi kao objašnjenje pojmova korišćenih u Strategiji (CEP/AC.13/2004/8/Add.2).

*****